

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Danske Ordsprog og Mundheld, samlede og ordnede af Nik. Fred. Sev. Grundtvig

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Danske Ordsprog og Mundheld, samlede og ordnede af Nik. Fred. Sev. Grundtvig", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1845_808A-com-root.pdf (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

slægter (mon er her et ikke betydningsbærende hjælpeverbum).

hædersmand; dansk mand.

jf. Mau 1879, nr. 2.845.

forråd af ordsprog og talemåder; egl. forråd af mad.

se ordsprog nr. 1.717 eller Mau 1879, nr. 5.987.

sammenhæng, ordning af materialet.

overskue.

svendestykke, prøve.

dvs. syntes.

formå, bestemme.

ganske vist, uden tvivl.

nogenlunde, omtrent.

hvis, såfremt.

dvs. klammer, parenteser.

se ordsprog nr. 2.835 eller Mau 1879, bind 1, s. 648.

se ordsprog nr. 2.727 eller Mau 1879, bind 1, s. 291.

at hjælpe nogen fra slemt til værre; se ordsprog nr. 1.110 eller Mau 1879, nr. 3.720.

se ordsprog nr. 2.725 eller Mau 1879, nr. 1.155.

jf. talemåden "Kan du ikke komme frem, saa *kjør* om i en anden Gade", Mau 1879, bind 1, s. 12, eller ordsprog nr. 73.

se ordsprog nr. 2.850 eller Mau 1879, nr. 1.206.

Grundtvig henviser til salmen "En Christelig Vise / huorudi it fattigt Menniske i denne Verdens Elendighed sin Nød oc Trang beklager / taalmodeligen ved Haabet / sig paa Guds hielp fortrøstendis" i *En Ny Dansk Psalmebog*, udg. Joachim Moltke (1647), s. 487-490. Visen indeholder en stor del ordsprog, hvoraf Grundtvig gengiver flere næsten ordret. Det fremgår af *Fortegnelse over Nik. Fred. Sev. Grundtvigs Bogsamling* (1839), nr. 2.280, at Grundtvig ejede samlebogen.

se ordsprog nr. 1.997 eller Mau 1879, nr. 7.003.

se ordsprog nr. 1.995 eller Mau 1879, nr. 10.765.

jf. Grundtvig 1875, nr. 396.

ganske vist, uden tvivl.

dvs. skidt.

se ordsprog nr. 2.368 eller Mau 1879, nr. 3.410.

se ordsprog nr. 2.063 eller Mau 1879, nr. 7.326.

mangler.

se ordsprog nr. 783 eller Mau 1879, nr. 1.016. Næst betyder nærmest.

klar, rede.

får.

siges om noget tåbeligt (jf. Berlings gruppering i *Nogle Møenske-Mundheld*, s. 38).

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

dvs. det er en selvfølgelig sag, jf. Mau 1879, nr. 50.

dvs. hakke.

er uden betydning, er ligegyldigt.

dvs. fagert.

vindinger.

bliver overskyet.

urenlig pige.

skøn i kirken.

meget befærdet.

om løstagne kvinder, der ikke får børn, jf. Mau 1879, nr. 52.

meget befærdet.

forbandelse, ed.

fremsette alvorlige tanker eller bemærkninger i spøgfuld form.

der ikke er.

tigger.

Den ene mundfuld eller bid fører den anden med sig, jf. f.eks. Mau 1879, nr. 9.460.

Enhver er desorienteret eller forvirret i en andens sted.

strimmel.

stange (fange) ål.

lys brugt for at tiltrække ål (kaldet at blusse ål), hvilket gør det lettere at se og fange dem om aftenen eller natten.

dvs. kæltring.

sigten, dørslaget.

gravede.

give andres ejendom bort, opnå fordele på andres bekostning.

Reparer dit hus således, at det ikke går ud over andres; bød er imperativ af bøde, der betyder udbedre eller istandsætte; saa betyder således.

brugt om at gammel skik og vedtægt ikke altid er det rette.

om den, der bruger sine penge i små portioner.

fører til, leder til.

får andre (skibe) til at synke.

man skal ikke angre (optativ eller imperativ).

klage, besvær.

også.

høste ubekymret.

adjektivet rette anvendes her ironisk.

gå i silke skønt man er fattig; bruges f.eks. om en overfladisk velstand, jf. Mau 1879, nr. 301.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

svære, vanskelige.

slægt; natur, væsen.

betydning.

vasker.

betydning.

opfør dig ordentligt (imperativ).

kobbersøm.

er (præsens 2. person singularis).

optugtelse, disciplinering.

således har.

uregerlig, tøjlesløs.

slet, ond.

den, dvs. avinden.

stik.

også.

fordelen, profitten.

For sent udførte handlinger eller råd, der kommer bagefter (dvs. for sent), er unyttige.

for sent.

lukke, dække.

råd, der kommer for sent.

dårlige råd.

Banden og skældsord hjælper ikke, hvis ikke de følges op af tæsk eller afstraffelse.

Den ensomme er dårligt sikret mod angreb bagfra, eller må passe på sig selv.

slemt, uartig.

tugter, straffer.

fager, skøn.

slemt, uartig.

grim, uskøn.

Barnet ser sig ikke for, er uforsigtig med, hvad det spiser, jf. Mau 1879, nr. 496.

småting.

hurtigt, nemt.

undtagen, bortset fra.

dvs. skæppen.

findes.

bed (imperativ pluralis).

indbyder.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

brynje, der dækker hals og overkrop.

Det er bedre på forhånd at passe på, end efterfølgende at klage, jf. Mau 1879, nr. 557.

hvis ikke, med mindre.

dvs. bødet; repareret, lappet.

tage sejl ned.

dvs. kæntre.

sulten, mager, indfalden.

brand opstået ved et uheld.

irettesættelse af en ven.

ros af en fjende.

ligne sit køn, dvs. sin slægt.

konge.

her: beklædning.

dvs. hårdt.

her også: lettere, nemmere.

opdæmme.

pænt.

dvs. diamant.

Banden eller skældsord ved ilden (dvs. i hjemmet) er værst.

Husbondens tilsyn og påpasselighed er det vigtigste ved landbruget.

kræver, forudsætter.

sviner sig til.

tyvagtig.

at være vægelsindet.

Om en person, der skifter mening for egen vindings skyld, eller som følger sig efter omstændighederne. Povel Vendekaabe er oprindeligt øgenavn for Poul Helgesen.

bevidst.

fællesskab, samkvem.

forlad.

forøger.

sit bohøve, sin ejendom.

det forhold, at to parter er kvit, dvs. at de ikke skylder hinanden noget.

tiggerstaven.

dvs. gør, glammer.

dvs. bi, vent (imperativ).

Ventende eller tålmodig mand får medvind.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

vinden.

skal vente (konjunktiv).

holde ivrigt øje med ham, vogter ham nøje; fus betyder ivrig eller hurtig.

således.

ernæres.

hellere.

bruges, når en person går glip af noget, som han havde forventet, jf. Mau 1879, bind 1, s. 554.

dvs. bremse (insekt).

kølle(slag).

hundeslagsmål.

pyntede, fine.

Betydningen er uklar; hos Syv anføres ordsproget under "Slegt- og Svogerskab", der handler om slægtsskabets forrang for andre relationer (Syv 1944, s. 179 f.)

genertheden, tilbageholdenheden.

sarte.

gøres blød eller føjelig.

forsyninger.

forrådskasse.

skade.

erstatning, trøst.

dvs. boets.

før hun sang (for brudeparret) under middagen ved sit eget bryllup; før det var for sent. At synge over borde er et jysk udtryk for at synge for et par under bryllupsmiddagen.

dvs. hårdt.

et tarveligt menneske; egl. et redskab til at rage gødning fra vognen ud på marken.

gæld.

give kredit mod sikkerhed i noget ufærdigt; bladebyg er byg, der endnu ikke har sat aks.

lånt, erhvervet på kredit.

dvs. brodne.

dvs. broddent.

hurtige, kvikke.

dvs. kortspil.

plettet (af broget); konavn.

smuk, dejlig.

klæder, tøj.

ikke.

have.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

Enhver ting er god til sit formål.

angriber helst maven, dvs. frister helst den fattige og sultne.

fandttes.

sult; mave.

mad og drikke.

blive kloge på; en læsmed eller et læssetræ er en stang, der lægges over et læs for at sikre det.

invitere.

koge, tilberede.

inviteret.

ikke inviteret.

befale, påbyde.

adlyde.

byggede.

således.

byggepladsen.

således.

på et tidspunkt, efter en vis tid.

forseelse, skade.

ombytning; retshandel.

Det er dårlig et udbytte af en strid at tage mod slag.

Hvad man kun truer med at gøre, skal man ikke bøde for; hødt betyder trussel.

også.

gør kristen, døb (imperativ).

må.

med mindre.

dødedans, dans med døden.

forstået (at tale).

brødføder.

fordele afkog, søbemad.

om at bruge de midler, man har til rådighed; vægge betyder kile.

Man kan ikke skære næsen af den, som ingen har (dvs.: man kan ikke fratage den, der intet ejer, noget), jf. Mau 1879, nr. 7.012.

dvs. gækker.

trække den til bordet, som går for at forrette sin nødtørft; drage kan også betyde opdrage eller lære; baaren betyder født; visk betyder et bundt af halm eller lignende brugt som toiletpapir.

Betydningen er uklar; i *Peder Laales gammeldanske ordsprog med sideløbende oversættelse til nydansk* anfører Aage Hansen følgende kommentar til ordsproget, at enhver: "forsvarer tappert sin ejendom" (Syv 1966, nr. 797, s. 80); Alex Kock anfører i *Östnordiska och latinska medeltidsordspråk* denne kommentar "Saa

snart Lodderne ere deelte, og hver har faaet sit, kan ingen siden tage det fra ham ...; han kan da være dierv [djærv], frit paastaae at beholde det" (Kock 1891-1892, bind 2, s. 319).

skyldig; egl. uren.

dukker der ifølge overtroen tiltrækker penge eller lykke; kan også betegne overnaturlige væsner.

plejer at gøre.

slem, vanskeligt.

jeres.

fanden; ingen.

ivrig.

råder over sin skæbne eller lykke.

nærmest, mest lig.

krykke.

bukseløs.

Dør Ræven, kan pelsen udmærket bruges; anvendes om arv efter slette personer; jf. Mau 1879, nr. 8.189.

således.

beklædt med dun, skægget.

dvs. som dyrtiden; formentlig i betydningen 'blege og magre' eller 'modfaldne og bedrøvede'; jf. Mau 1879, bind 1, s. 147.

flydende medicin.

dyrekøbt.

sulte, svinde bort.

syn, skue.

ubehagelig, vanskelig.

skæbnen.

umedgørlig, uberegnelig.

mere end.

kan.

golde.

sur, irriteret.

Det står dårligt til, hvis ikke man let kan gå forbi en dør (om tiggere, der ikke behøver banke på alle døre); jf. Mau 1879, nr. 9.596.

dvs. bygget.

undtagen.

træstykke der er eller har været ild i.

bruges om dem, der stræber efter ét mål, jf. Mau 1879, nr. 7.481. De to personnavne, Use og Ose, skal formentlig opfattes som rent stilistiske figurer og har ikke kunnet identificeres.

ramt af skab (hudsygdom forårsaget af mider).

stort stueur.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

lige meget, et fedt; egl. samme øl.

våbenbroder, kampfælle.

nymåne.

dvs. næ; månens aftagende fase.

følge efter.

bohavet, ejendommen.

fløjten, hvormed jægerne giver signal til hundene.

eftervirkningen, reaktionen.

Det får, der løber på egen hånd, bliver alene ulvens fangst.

modigst.

mest hengiven, mest gunstig.

skal (konjunktiv).

ugeneret, naturlig.

skal (konjunktiv).

bortset fra.

viser sig, opklares.

hovmod.

holder af sin egen synd.

hvad enten.

Med nogle er der ingen retning, plan eller omtanke, eller også farer de frem i voldsomme ryk, dvs. enten for meget eller for lidt.

hvad enten.

nyligt gravede grave; nyligt overståede begravelser.

lander.

jf. ordsprog nr. 248: "Skomager! *bliv* ved din Læst!". Betydningen minder om, at man bør beskæftige sig med det, man har forstand på. De to håndværkere har byttet arbejdsopgaver, hvilket resulterer i, at den første falder ned fra taget og slår den anden ihjel.

ikke fastgjort, ikke sikret.

Falskhed hævner sig; fals betyder svig eller falskhed.

uden for, forskånet for.

gå (gl. imperativ).

vanskelig.

morgenmad.

Det er ikke svært at faste, når man kan få fisk; i romerkirken måtte man gerne spise fisk i fastetiden.

efter.

vanskeligt.

hovmodig.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

Gud se i nåde til.

Den fattige forbruger alt han får, uden mulighed for at spare op til fremtiden.

fager, skøn.

ejendele, ejendom.

ryggen.

fagre, skønne.

skønhed.

ærbare, anstændighed.

veltalende.

jf. ordsprog nr. 602: "Det er nemt at finde *Sag* med en feed *So* (for hun er ikke blevet feed af *Intet*) Udsigt til betydelig vinding frister (til sagsanlæg)". Betydningen er i begge tilfælde, at udsigten til en betydelig erstatning, frister til sagsanlæg.

skatte, ejendele.

gift; dårligt vand.

skjulte eller gemte.

ikke.

når først man har lært noget, glemmer man det ikke så let, jf. Mau 1879, nr. 2.137.

holdes skarpt øje med.

ære, værne om.

evt. også: i hyttefadet.

flovt; dumt.

lyst til at flakke omkring eller stikke af.

dvs. des værre, desto ringere.

her: mad; egl. suppe.

Der er flere eksemplarer af en ting end den, hvorom der tales, jf. Kjær & Holbek [1969], s. 12.

blæsebælgen.

håner.

dvs. fly (imperativ).

hyklere.

fly (gl. optativ).

hvorhen.

vanskelig.

Du skal eller bør ikke foragte den, der formår eller magter mindst.

venter ikke for længe.

aftensmad.

forgår.

En fælles fare (ulven) bringer svinenes indbyrdes uenighed til ophør, jf. Mau 1879, nr. 1.747.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

råd givet på forhånd.

råd givet for sent.

dvs. forrådt; ødelagt af dårlige eller falske råd.

Den, der træffer en forkert beslutning, må tage konsekvenserne; bordet fanger. Forse betyder her: at se fejl. hellere.

spørge for meget.

afsværget.

benægtet.

afsværget, det som er afsværget.

bortset fra, undtagen.

dvs. skrællen.

jeg (dialekt).

dvs. længere.

Freden er ikke bedre end, at krigens tabere, som får skade, får lov at beholde skaden.

også.

dvs. fjer.

manerer.

bestandig eller vedvarende værdi.

skræpper, skriger.

her: dovne, lade; jf. Mau 1879, nr. 4.441.

omend, selv om.

en selskabsleg, hvori en brændende pind rækkes rundt med disse ord.

endskønt, selvom (det er).

se (imperativ pluralis).

klemmt sammen, knuget.

Efter søvnen er den fulde ædru, men den gale er stadig gal.

stå til ansvar for.

bortset fra.

kan femten håndværk.

penge, der udbetales som pant på, at en aftale vil blive holdt.

brødfød.

brødføde.

brugt om person, der snylter eller nasser; egl. om dyr, der stjæler føden, jf. Mau 1879, nr. 2.591.

brødføder, ernærer.

dvs. ros (imperativ).

fortjenesten, profitten.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

hælde, øse; kaste.

dvs. ros (imperativ).

ingen bør eller skal sørge for (optativ).

irettesættelse, reprimande.

forbandelse.

dvs. hellere.

mest vovede, dristigste.

nærmest.

Den der vil have det sidste glas, han skal have det første slag; om det at sviren går ud over den, som drikker til sidste glas er tømt, jf. Mau 1879, nr. 9.072.

har altid overtaget, er altid forrest.

derefter, siden.

nemmest.

søg (imperativ pluralis).

den uordentlige, sjuskede kvinde.

(som) i forlegenhed.

overdrev eller skov til græsning.

præsten fra Spandet sogn i Sønderjylland; ifølge overleveringen havde biskoppen forbudt præsten at gå på kro, hvorfor bønderne i stedet bar ham derhen.

til kroen (gl. genitivform).

stregen.

røv.

går, bliver solgt.

Gå din gang med Guds frygt; skud betyder jævn og rolig gang.

ræven løb.

dvs. gækker.

indhegn således.

i brechen, på den mest udsatte post.

tage kampen op med sin overmand; ovnsmunden er åbningen ind til ovnen.

som om man skulle tro (ud fra hans opførsel); som han lader til.

affaldsprodukt fra produktionen af frugtsaft, øl eller lignende.

indgroet snavs er svært at vaske af; dårlige vaner er svære at lægge fra sig.

løkke (til at hænges i).

om ældres rindende øjne eller lyst til at tale.

uklare (om gamle menneskers svage syn).

også.

svære.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

svær.

sikkert, rimeligvis.

svært.

sidde på bagben.

labbe (i sig).

også.

svær.

barber med en kortere uddannelse som kirurg.

grundigt, fuldt ud.

ikke.

endnu.

svært.

forstand.

frem sætte alvorlige tanker eller bemærkninger i spøgefulde form.

forbandede.

undtagen.

kølleslag.

der ikke er.

er uden omkostninger.

Glemte er betalt gæld.

Selvforvar er tilladt; genslag betyder slag givet som gengæld; aflagt betyder opgivet, afskaffet.

genvej.

vildvej.

en unødvendig omvej; gante betyder nar eller tåbe, og Peer Gante svarer til en tosseper.

dvs. forsvaret.

indsigt, visdom.

begærlig efter verdens goder.

festmad.

her: gør.

her: dårligt kogt.

her: ukogt.

dagdrivere.

brødføde.

besværet, anstrengelsen.

Betydningen er uklar; i *Dansk Ordsprogs-Skat* forklares ordsproget således: "mangen Gave maa betaales med Mér, end den er værd" (Mau 1879, nr. 2.861).

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

briller.

levere tilbage.

Møllere tog betaling for malingen ved at tolde, dvs. tage en del af kornet eller melet med et toldkar.

sikkerheds.

Ordsproget er første linje i Thomas Kingos salme "Hver har sin Skæbne" fra *Aandelige Siunge-koors Anden Part* (1681), der nu kendes under første linje som titel (DDS, nr. 46); sorrig betyder sorg; tilhobe betyder sammen.

stamme.

hold, selskab.

ikke.

dvs. kirtel; knude, uspiselig del.

håndtryk, håndslag (som godkendelse af aftale eller handel).

dvs. spillet.

tålmodighed.

uheldig, dårlig.

friskt.

fløjter.

efteråret.

Betydningen er uklar; i *Dansk Ordsprogs-Skat* forklares ordsproget således: "det er godt, at den Overmodige ikke fik Magt til at gjøre Skade, som han gjerne vilde" (Mau 1879, nr. 4.998).

nok at gøre; nok at spise.

Man må ikke tage ting så tungt, men bære over med fejl og svagheder hos f.eks. tjenestefolk, jf. Mau 1879, bind 1, s. 360.

Mange, som lod til at være døden nær, kommer sig og lever, medens den, som beklagede døden, bliver snart kaldt bort; jf. Mau 1879, nr. 3.219.

Tjenestepige ærgrer sig over, at hun ikke er så fin som sin frue, jf. Mau 1879, nr. 9.283; gråskind betyder her pels.

råder, bestemmer.

kommer træet til syne.

Et æsel belæst med guld vinder eller erobrer befæstede byer.

dvs. for langt.

gangbare, anvendelige.

Lån eller betroet gods skal gives tilbage til ejeren, hvis man ikke kan blive fri sig ved ed, jf. Mau 1879, nr. 3.368; mensvæрге betyder aflægge falskt vidnesbyrd, mened.

her: efter det.

om personer, som med dygtighed, erfaring og indsigt er i stand til stædigt at forsvare sig, jf. Mau 1879, bind 1, s. 383.

foragteligt, ynkeligt; kan også betyde meget gerrig.

hvad der behøves til livets ophold.

våbenbroder, kampfælle.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

dvs. røgt; pasning, pleje.

lovprise.

nars, tåbes.

om den, som har spist og drukket op, hvad han ejer, jf. Mau 1879, nr. 3.454.

brødføder.

gennet, drevet.

gavtyv, spasmager; også fast figur i folkelige fortællinger.

Betydningen er uklar; i *Dansk Ordsprogs-Skat* forklares ordsproget således: "Hvem der passer sin Dont og holder sine Ting i Orden, kommer til Velstand" (Mau 1879, nr. 3.250); hegnet betyder indhegnet.

hellere.

lånt.

hellere.

pudse.

hellere.

forført, forledt.

hellere.

højt oppe.

ser ned.

således, sådan.

breve fra fornemme personer.

børn af formen familie.

Tjeneren adlyder blot det mindste vink fra sin herre, jf. Mau 1879, nr. 3.614.

herrens hyldest, gunst.

ivrig efter.

lat., ligeledes, fremdeles, dvs. repetitioner.

Det er ilde at hjælpe en fra asken til ilden.

modigst.

forsøgt, prøvet.

således, sådan.

Man bør sige hvad man tænker og føler frem for at holde det skjult.

Tænk før du taler, og vær ærlig, når du taler; at bære noget på tungen betyder at være ivrig efter at ytre sig eller tale nedsættende om nogen.

grove beklædningsstykker, bondens tøj.

fagre, skønne.

sindelag.

dvs. håndlag.

hvis ikke (det er).

en af fire opstandere af træ eller jern, vognbrættet hviler på; kusken bruger vognbrættet som støtte for sine fødder.

falder let af.

hæler, (en) finder.

Betydningen er uklar; i *Dansk Ordsprogs-Skat* forklares ordsproget således: "Hoflevnet er enten for sødt eller for súrt" (Mau 1879, nr. 3.802); blank betyder her fin.

betegnelse for noget værdiløst; egl. metalstykker, man brugte til udregning.

tabt, mistet.

pålydende værdi.

til hoffet.

Mange holder med ham, der kæmper til det sidste.

det at love (noget).

det at holde (noget).

solide, gode.

dvs. gækker.

værner, beskytter.

betydeligste, væsentligste.

svært.

som husker, hvad der er sket.

svirebroder, jf. *Syv 1944* s. 486.

Mig skal du ikke narre, jeg ved lige så meget som dig.

Det står ikke i hundes magt at bestemme om en hest skal dø; hors betyder hest eller hoppe.

meget underdanige bønner.

muggent.

her: stiller sult og slukker tørst.

også.

hvis ikke, medmindre.

personer, som stjæler fra den husstand, de tilhører.

bunker, stabler (på lager).

andet end.

dvs. grant; tydeligt.

kan gøre for.

for at.

her: legekammerat.

håner, bagtaler.

himmellegemers bevægelse.

om begærlighed eller utilfredshed med egne vilkår, jf. *Mau 1879*, nr. 3.397.

snydt, bedraget.

Hvem vil udsætte sig for ubehageligheder eller fortrædeligheder for en andens skyld eller smigre for en?

Ingen kan på forhånd kende til uventet lykke; Per Poses (eller Paarses) lykke er en betegnelse for et lykketræf.

Ikke alle kan leve som de rige (idet kun rige folk drev med falkejagt), jf. Mau 1879, nr. 4.219.

hædret, anseet.

faldt kar, hvor mælken stod og udskilte fløde på overfalden.

trængende.

noget, en del.

dvs. hver dag eller til hverdags.

hverken noget.

dvs. flovt, banalt.

uskyldig.

højlydt.

får spændt åget på.

Betydningen er uklar; i *Peder Laales gammeldanske ordsprog med sideløbende oversættelse til nydansk* giver Aage Hansen følgende oversættelse af ordsproget: "Han hviler sig to gange, som sidder på en sten (∴ først når han sætter sig, og dernæst når han (øm, træt af at sidde på den hårde sten) rejser sig igen" (Syv 1966, nr. 106, s. 14).

uanset hvilken.

tager om bord.

trofast, hengiven.

ham.

må ligne sit ophav.

brugt om den, der taler over sig i fuldskab; jert og jer betyder jeres.

hvorend.

rejst hen, blevet af.

gør fælles sag.

KV. er en forkortelse af kæmpevise, dvs. folkevise, jf. Svend Grundtvigs tilføjelse til forordet i andenudgaven af *Danske Ordsprog og Mundheld* (1875, s. X). Ordsproget stammer fra folkevises om Niels Ebbesen (DgF 156F), hvor det optræder som strofe 27, jf. også Grundtvigs egen folkevisesamling *Danske Kæmpeviser til Skole-Brug* (1847), s. 63. Frasen: Der er ingen tilsammen viet uden munken og hans jakke, bruges som udtryk for, at de fleste forhold kan opløses.

hvor det har været.

kuse betyder bussemand, frygtet person; kyse betyder noget eller nogen som fremkalder skræk, indgyder frygt og er Grundtvigs gengivelse af kuse.

føles, mærkes.

Man ser mindre på årsagen til end på udfaldet af en sag.

om den som har viljen, men ikke evnerne til at skade; kullet betyder harmløs.

klar, tydelig at se.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

hvis.

dvs. tanden, vægen i et stearinlys.

først.

dvs. høg over høg, der er en forvanskning af talemåden høj over høj, idet høg udtales på samme måde som høj.

pasning, pleje.

ikke.

ikke må.

sådan, således.

rive aske hen over gløderne (så de kan brænde natten igennem).

dvs. hånd.

genstand, træstykke der er ild i.

ildebrande.

gået ud, slukket.

ikke.

træstykke.

vogt (imperativ pluralis).

må lede (konjunktiv).

lygteemand.

højt, meget.

bruges om det, at man må arbejde for føden; gangende fod sigter til de dyr, der altid jager føde; svelter betyder sulter.

pest, sygdom.

rystes, stødes.

Betydningen er uklar; i *Peder Syvs Danske Ordsprog* anfører Aage Hansen følgende kommentar til ordsproget: "siden det 'fine' udtryk 'få, tage sig en rus' opkom, er der ingen 'fulde'" (Syv 1944, nr. 8.852, s. 454).

kritisere kongen fra en tryk position.

give virkningsløs kritik, yde skjult men nytteløs modstand.

som.

overskyet om morgenen.

ikke.

tabt.

ikke.

mangler.

bragt med ind (ved fødslen).

tage med ud (ved døden).

dvs. karrigere; meget nærig, sparsommelig.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

mere vred, forbitret.

hellere.

større, federe.

dvs. ukrudt.

er (gl. præsens, 2. person singularis).

pille blade af.

fjerne, tage bort.

således, sådan.

dvs. knurren; udtryk for utilfredshed.

dårlig, ringe.

dvs. skælm.

øjaltet, usselt.

elev på latinskole.

også.

måbe.

dvs. kast kun medekrogen ud, jf. Mau 1879, nr. 5.768; medekrog betyder kroge med agn.

sin opgave voksen.

dvs. bøtten.

rimeligvis, velsagtens.

på dig.

vogterdreng; kan også betegne en ringe eller ubetydelig person.

om den, der er bagklog; "Til den, der er bagklog, siger man: 'Do ær klog o æ Kattes Dø, nær 'en rinder mæ æ Tarmen om æ Hals' (= du er klog på kattens død, når den render med tarmene om halsen)"; opslagsord hals i *Jysk Ordbog*.

blæse være.

dvs. kærne.

opgive, give afkald på.

kaste det, man har kært, over bord.

skjules, gemmes.

forud for.

kongelige befalinger.

bliver klog af skade.

omvandrende handelsmand.

lyder klangløs og svagt; katun er et lærredsagtigt bomuldsstof.

en, der står på spring, en tjener.

også.

Som koen fodres, således giver den mælk.

Hos Mau har ordsproget et efterhæng, der indikerer betydningen, at skrædderen ikke havde haft arbejde hele det forgående år, jf. Mau 1879, nr. 4.198. Ordsproget spiller i Grundtvigs version desuden på talemåden at vende sine bukser, der både kan betyde at krænge bukserne af og forrette sin nødtørft og at sy tøj om, således at vrangen vendes udad.

hvor det før har været.

advarsel, trussel; advisering (givet med foragt).

nem, let.

indlade sig med, træde i forhold til.

Man tager det ikke så nøje med det, man har nok af.

skjules, gemmes.

dvs. sne.

således også.

her: en kortvarig smerte.

frygt (imperativ pluralis).

ær (imperativ pluralis).

dvs. lovens.

konge.

vane, sædvane.

skønt, selv om.

konge.

ham.

har.

ham.

meget stor.

hellere.

dvs. lyst.

medmindre.

hellere.

dvs. miste.

forud for.

går fremad, bliver bedre.

sømanden.

trak i land.

veksle en daler til tre mark, dvs. til det halve af dens værdi.

Korte og bemærkelsesværdige prædikener, korte og hjertelige bønner; adjektiverne er efterstillet, og der kan underforstås 'er ønskelige' som afslutning på ordsproget.

givet forkert.

dvs. kortspil.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

her også i betydningen mere uskyldig.

fordi.

vasker.

varen.

ikke.

byde.

varen.

gratis.

begynde på noget umuligt eller tåbeligt; kan også betegne planlægning af noget listigt.

smældet, knaldet (fra pisken).

Kongen tåler kul i sin mad; undskyldning for, at der er kommet kul fra ildstedet eller komfuret i maden under tilberedningen.

dvs. kulde.

såvel som.

slem, vanskelig.

dvs. nagle; søm.

bliver aften.

nok; godt.

behændigt, kunstfærdigt.

Ikke alt der er uhyggeligt, skræmmer.

Man skal ikke påtale alle små fejl.

ubeskadiget; som aftalt, problemfrit.

bred kniv til at skære i træ med.

doven.

Når høsten er god, er det fordi, det ikke har regnet for meget.

dårlig karakter.

langvarige følger; egl. lang hale.

sikker.

skade.

tung.

usund levevis.

kort.

Det er vanskeligt at undgå sladder.

fordi.

bebrejder, dadler.

fordi.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

så kunne jeg prædike (dialekt).

efter.

en smuk mund, være veltalende.

børneleg, hvor det gælder om at flytte figurer ud af en bunke; taberen skrubes let på næsen med en af figurerne.

Det er en ringe fest, hvor der ingen lystighed er; lag betyder selskab, sammenkomst.

Når trolde leger, bruger de træer og andre store ting.

Lejemål gælder for ejer til flyttedag; fardag betyder flyttedag; den var fastsat ved lov og betød at tjenestefolkene kunne være på plads i den nye bolig i god tid før herskabet; ordsproget er et citat fra Danske Lov 1683, kapitel 14.

Fremmede hyrder gør et dårligt arbejde (de flytter ikke på flokken).

muligheden.

omstændighed.

skaffer.

lovprisning, ros.

bebrejdelse.

dvs. nagle; søm.

vidnesbyrd om eller prøve på (god) vilje.

værd at takke for.

At brygge forløber af sig selv, mens det koster at varme ovnen op; føder betyder brødføder eller ernærer.

vaske, rense.

om kager og andet godt, der bør stå så ikke alle kan få fat i det.

dvs. skidt.

Bjerg og dal bliver det samme før køb og salg gør.

Der er aldrig fuld overensstemmelse mellem to lignelsers led.

vished for.

afslå.

de indledende ord til Jyske Lov (1241).

helt sikkert.

pralhals.

ikke.

markled.

låsepind, der hindrer hjulet i at falde af akslen.

dvs. lirekassemand.

lurer, spion.

træpind, hvormed man smøre tjære på f.eks. en vognaksel.

(overdreven) langsom handlemåde eller bevægelse.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

skjule sig.

glas.

blot.

efter.

vildleder lykken.

hold fast, jf. Mau 1879, nr. 5.769.

bestemmer over.

Tænd for lyset.

Hr. Pave pas på lyset; kan henvise til voksnæse, som udtryk for at narre nogen.

onde gerninger.

bruges om den, som attrår, hvad andre ikke bryder sig om, jf. Mau 1879, nr. 5.920.

langs.

opmuntrende tilråb; koras betyder courage, mod.

skal blive soldat og følge trommen.

Tal ikke ondt om Vorherre.

planteart.

Man skal optræde varsomt for ikke at ødelægge noget godt; ordsproget kan også anvendes ironisk (Hjort 1984, s. 116).

længere.

Det varer ofte længe inden en sag er afgjort.

utilstrækkeligt straffet; ave betyder straffe eller tugte.

længere.

undertrykkelse.

øver sig.

Mad giver tale og klæder giver hæder, sml. Syv 1944, s. 308.

vanvittige, gale.

prøveklud.

Det er let at tilegne sig dårlige vaner, men vanskeligt at komme af med dem.

krymper meget.

det at blive trukket, trækning.

tømme af halm.

om den, der holder faste som en pålagt bodsøvelse med frygt og med tvivl om sine synders forladelse, jf. Mau 1879, nr. 2.021.

forgår, går til grunde.

træd varsomt; gå langsomt frem, jf. Mau Mau 1879 bind 1, s. 206.

kostbar, dyr.

mandig adfærd; berømmelige gerninger.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

ringe beskaffenhed.

koge eller stege.

giftstoffer.

vrinsker.

giver del i, bibringer (kærligheden selv).

dvs. syning.

kort.

brænde.

giver lidt mælk.

om den der taler meget, og gør meget lidt.

fyld ikke renden (med mere garn); en rende er det væveredskab, garnet er viklet omkring.

sur steg, om det kød man ikke fik saltet, og som derfor gik i forrådnelse.

Der kræves mere til et arbejde, end at snakke om det; hov betyder hyp.

den midterste hest i et trespand.

ikke udskældt.

om den som kan udsætte sin hævn; borge betyder lade få på kredit, og sagte betyder let, sagtens.

den bøjelige gren.

Tag imod det gode, som du bliver tilbudt, jf. Mau 1879, nr. 3.234.

smukke, dejlige.

dvs. talg, fedtstof (til fremstilling af lys).

endnu, stadig.

ser nøje og undersøgende.

på grund af en hestesko.

på grund af et (enkelt) øje på terningen, jf. Mau 1879, nr. 12.054.

hvis.

græsningsareal for gæs.

udtryk for noget som ikke vil ske.

Betydningen er uklar; i Mau 1879 forklares ordsproget således med en henvisning til fra nr. 6.610 til nr. 7.229: "man skal ikke tage, regne det saa nøje med et og andet mindre overlagt Ord, som i Talens Løb undslipper en Anden" (Mau 1879, nr. 6.610 og 7.229).

kan vi ikke hindre, har vi ikke magt over; jf. Mau 1879, nr. 7.260.

hvor hun kan komme til.

dvs. fra.

lille mus, museunge; kan også betegne et lille menneske.

om personer, der handler i fuld enighed.

lytter hemmeligt til en samtale.

dvs. besk, bitter.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

dvs. hindrer (dialekt).

smittede med skab (hudsygdom hos husdyr).

undtagen.

om dommere, som lade sig bestikke.

gavmild.

omgås med, lege med.

om ubegrundede bekymringer for fremtiden, jf. Mau 1879, nr. 3.682.

vest.

øst.

fyraften.

bidronningen.

bøjer.

Når det først begynder at gå galt, er alle ivrige efter at angribe; skyder betyder rykker eller skubber.

Enhver vil gerne have noget ud af sin indsats.

hvornår.

snefnuggene.

søndenvinden.

proppen i en tøndes tappehul.

forsvinder fjendskabet.

dvs. lektie (afstraffelse).

prygles.

dvs. dobbelt løn i betydning straf eller vanære.

udtryk fra et spil, hvor narren tager den laveste brik med sig.

den fred og ro (frist), man får om natten.

Misbrug ikke Guds navn.

benytte, drage fordel af.

på.

her: ivrige.

lap.

uduelige, dårlige.

dvs. ærtemarken.

gæstebud.

bøtten, mælkespanden.

så meget.

nærmest.

voldsomst, heftigst.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

nærmest.

Den, som er nærmest kisten (båren), arver mest.

dvs. knips.

nærmest.

svær.

transportere.

til drikketruget, til vandet.

Man skal ikke overtale en til at spise eller drikke noget, han ikke har lyst til; nøde kan også betyde tvinge med vold.

bruges om person, der hellere sulter end går fattigt klædt.

klæder, tøj.

forbehold, betingelse.

fange mus.

her: falske.

erfares, blive fortalt.

slemt, ubehageligt.

ikke godt.

være født sent; komme for sent i gang.

tidligt træt.

Man kan ikke overveje alle sine ord.

passere hurtigt.

ståhej.

her: tjener, bringer.

meget svage, kraftløse personer.

let mad.

er ikke til at tage fejl af; egl. kommer frem uden rejsepas.

die.

velsagtens, nemt.

ordspil, idet taske også kan bruges som nedsættende betegnelse for kvinde; tøjte.

dvs. vinduet.

lav.

betragte.

dvs. dejtrug; dejfad.

livlig dans.

gives et mere appetitligt udseende for bedre at glide ned.

på samme måde.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

låne.

tinge eller forhandle (om prisen).

dvs. hårdt.

præstens pung; egl. den sæk, hvori der blev lagt tiendekorn.

viser værdien af.

prøv (imperativ).

behold (imperativ).

tilråb til den der bliver skuffet i sine forretninger; fikst er præteritum 2. person singularis.

hvis ikke.

sind, tanker.

Få råd fra røds-kæggede personer og få flere dårlige end gode; rød-hårede personer blev anset for upålidelige og falske.

hasardspillere.

dvs. rådet, bestemt.

af.

fæstningsværker.

her: hjælpeløs pga. af manglende redskab.

renset.

vaske, rense.

uden knaster.

føler lede.

regelmæssige, faste gang.

støtte.

Det er rigtigt, at den straffes, som begår en dårlig handling; under mier betyder at tisse i sengen.

Mølleren tog betaling for malingen ved at tolde, dvs. tage en del af kornet eller melet med et toldkar.

dvs. driftetruget; redskab til at sigte frø o.l. med.

spydskaftet; at retten sidder i spydskaftet er et symbol på anvendelse af vold og magt.

således, ligesom.

higer, stræber.

let straf.

røv.

redskaber at straffe med.

bagatel.

i blomst, mens det blomstre.

gavmilde, generøse.

som skaber frygt.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

skytten, der træffer ved et tilfælde.

tosser.

skindet.

begynder på noget umuligt eller tåbeligt; kan også betegne planlægning af noget listigt.

her: udtryk for list, snuhed.

erfaring; bevis. Ifølge forklaringen hos Mau 1879, nr. 1.329, kan røn også betyde vederlag.

kommer frem i lyset, erfares.

rører sig.

person, der holder regnskab med og uddeler proviant.

dvs. siddet.

dvs. fisk (gl. pluralis).

to gange.

pølsepind (der skal en pind i hver ende af pølsen).

jf. ordsprog nr. 2.215: "Det er nemt at finde *Sag* med en feed *So* (for hun er ikke blevet feed af *Intet*) Udsigt til betydelig vinding frister (til sagsanlæg)". Betydningen er i begge tilfælde, at udsigten til en betydelig erstatning, frister til sagsanlæg.

Mange små og forenede kræfter kan overmande en større magt.

slemme, onde.

rigdom, skat.

dårlig, ringe.

som taler sandt.

dvs. hårdt.

sandfærdig.

dvs. hver dag, til hverdags.

ubehagelig; betænkelig.

panden.

ligeså.

dårligere om kålen.

fordi.

led, lem.

helte, krigere.

uskyldig.

dvs. kilder.

dvs. søster.

svært.

andre til at handle på sine vegne.

bestemmer.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

det selv at eje noget.

forbudt; egl. lagt bort, opgivet.

træstammen.

person af ædel stand; adelsmand.

dvs. byggede.

værdi, god betaling.

kastet ben; egl. slag eller hug med ben eller knogle.

afgrøder.

skærmer, vogter.

dvs. stuedøren (dialekt).

at bede betyder her både at hvile og at fremsætte en bøn, jf. Mau 1879, nr. 8.635.

dvs. til bys, til byen.

Det kræver forstand og kløgt at håndtere farer eller modgang.

besværlig.

mejsel til udhugning i sten.

ændre, forandre.

svær.

spøgefuldt udtryk for at ulykke er uafvendelig.

Det er farligt at blande sig i ægtefolk eller søskendes indbyrdes stridigheder, jf. Mau 1879, nr. 10.545.

skurk, bedrager.

skurk, bedrager.

mand, der er idømt en bod på tre mark og dermed dømt fra sin ære.

angrebet af udslæt.

lider skibbrud.

dvs. skælm.

fint krudt til antænding af ladning.

dvs. skæmt.

Den fattige bonde sår kun lidt (en skæppefuld), og får kun en lille høst.

skikke.

råddent, frønnet træ.

dvs. skidt.

vaske.

dvs. skidt.

lav; flikke betyder sætte sammen af mindre dele, f.eks. små stykker læder.

strækker sig.

vokser.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

tilnavn til den skurvede, der er plaget af udslæt.

leg, hvor det gælder om at tage de andres hatte.

brag.

Alle må blive voksne; skyhårerne betyder dækhårerne eller de hår, der rejser sig ved frygt.

Det er bedre at få lidt end ingenting fra dårligere betalere, jf. Mau 1879, nr. 3.034.

slægt.

også.

(at) det ikke er.

efter, mod.

giftigste.

mæsk dig ikke, gør dig ikke til gode med fede ting.

hold ikke folk hen med snak.

her også: vanskelig.

(det røde) guld.

Ros dine egne varer; kan også bruges som imperativ i betydningen vås.

En kort bue er hurtigt afskudt.

hurtigt danset.

hurtigt, pludseligt.

angrebet af udslæt.

får hurtigt hul.

hurtigt.

spredt.

hurtigt.

madrassen, i sengen.

lettere, nemmere.

nemmere.

kritiseret.

hurtigst.

lige, problemfrit, som efter en snor.

således.

Hånden berører eller føler på det sted på legemet, som er såret eller gør ondt eller øjet er fæstet på det, som er en kært, jf. Mau 1879, nr. 12.059.

således.

betydningen er uklar; måske giv pengegaver (offer) til præsten, som var du en helgen.

dvs. bøtten.

Det man får på uærlig vis eller uden større besvær, er let mistet igen.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

således.

Hver mand får, hvad han fortjener eller arbejder sig til; trender betyder sætte rendegarn på en væv.
tilberedt, lavet mad.

her: spise; egl. indtage flydende kost.

således.

Det ene er lige så godt som det andet.

dvs. brovter, praler.

dvs. skader.

noget.

højtidsfest; feir betyder højtideligholdelse.

noget.

Noget er tillært, noget er nedarvet.

triste.

dvs. søster.

Der kommer ofte flere sorger på én gang, jf. Mau 1879, nr. 9.286.

fy da; fy føj.

slem, ond.

uskyldig.

onde, slemme.

hundepassers morgenmad.

vågn.

Det er bedre at spare i tide end i sidste øjeblik; bred kan betyde kanten af et kar eller en tønde.

tjent.

for sent.

helteskik, heltevane.

sank, saml (imperativ pluralis).

håne, gøre nar af.

håner, gør nar af.

undgår ikke selv hån.

hånede, gjorde nar af.

den hånendes.

her: spise.

dvs. spyt.

erfares; rygtes.

Det er hårdt at udsætte sig for farer; gabet er her hullet i fæstningsværket.

Godt den overmodige ikke fik magt til at gøre skade; stakke betyder dyr uden hale.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

påmindelse om at kende sin plads; stakkede betyder haleløs.

Den der begynder et arbejde dårligt, afslutter det sjældent godt; stavrer betyder at sætte stave op i et gærde (hegn); giærder betyder indhegner (med gærde).

fortræd, skade.

dvs. hårdt.

Man behøver ikke en trylleformel på en sten for at slå hunde ihjel med den (stenen behøver ikke være stor til dette formål).

dvs. stedbarn.

ikke heller så.

Han har svært ved at skaffe føde, som digter dårligt.

skjule, gemme.

dvs. fisk (gl. pluralisform).

ringer.

dvs. fisk (gl. pluralisform).

lavt.

svært.

om dem som har rigeligt af alt.

Man skal have et stort stykke brød for at få suppen for sig selv.

Ethvert ungt menneske eller halvvoksnet barn længes derhen, hvor han er født.

dvs. stundom, snart.

dvs. kråse, fuglemave.

ind i mellem.

dvs. rågerne.

åben krybbe med hør.

slægten.

undtagen.

ude af.

hurtigt, let.

udtrykke foragt for.

dvs. tålmodighedens vogn; tålmodigheden.

undtagen.

slem vej, jf. Mau 1879, nr. 9.984; de faktiske lokaliteter er formentlig uden afgørende betydning i ordsproget.

her: ukrudtet; egl. solsikken.

Ribe byret, der blev betraget som særlig streng ifølge Jyske Lov.

dvs. hængte.

helt, aldeles.

bagvaskelse, sladder.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

hvornår.

domstolene.

vidne ved domstol.

dvs. skælm.

bøje.

ubehagelige.

nyheder, efterretninger.

fuld af nyheder eller efterretninger.

stumme.

Tavshed er bedre end tom tale; taugt betyder tiet eller tavst; tarveløst betyder uden behov.

tavst, det som ikke er sagt.

lykkelig dag.

vrinsker.

personer der vrøvler.

på tilfredsstillende vis.

klippet.

frisøren og kundens.

om to stærke magter eller personer, der strides om fortrinet.

yder, bidrager.

sikkert.

svigersønner.

dristigste.

åben krybbe til hø.

dvs. skæppe; spand eller lign., der kunne rumme, hvad der svarer til en skæppe.

med top på, fyldt til randen.

Hvis der ingen straf er i verden, vil det onde tage magten.

låsepinden, der hindrer hjulet i at falde af akslen.

slange.

røg; damp.

her evt. også: vanskelige, besværlige.

uskyldige.

dvs. gærde, hegn.

Tredjemand er overflødig eller til besvær (f.eks. i kortspil).

dvs. skælm.

dvs. trestreng, reb spundet af tre tråde.

ikke.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

i verdslig dragt, jf. Syv 1944, nr. 3.718, s. 433.

hede.

blind tro.

betegnelse for sten, f.eks. belemnitter eller pigge fra forstenede søpindsvin, der ifølge overtroen er faldet ned med lynet og som beskytter mod torden eller trolde.

Den som dør af skræk, skal begravnes i vanære; sml. med ordsprog nr. 1.344 "Ingen dør af Trudsel" (det er ikke truslen, men handlingen der dræber).

adelsmand, person af fornem stand; kan også betegne ædel person.

betegnelse for en strid om ingenting.

bemærker, lægger mærke til.

at det ikke er.

her også: vanskelig.

her: falder godt.

utætte.

der er nytteløst, man får intet for sin umage.

pinde.

Den som trænger, skyer ingen midler.

hvis død ikke er nært forestående; modig.

kvæg.

dårlige eller farlige vejrforhold.

dvs. ukrudt.

Den som begår ulovligheder eller handler uretfærdigt, han straffes derefter; at nyde ulov kan enten betyde at udsættes for urimelige retsbestemmelser, eller at være uden for lovens beskyttelse.

fadervor.

Børn arver ofte forældrenes dårlige egenskaber.

som endnu ikke er sket.

nederst.

forunderlige, besynderlige.

undløbe, løbe fra, undslippe.

(bevæge ved at) fraråde.

betænk (imperativ pluralis).

hoffet.

er vægelsindede, er meget i tvivl.

Tyvegods bringer ikke held.

penge skaffet på ulovlig vis.

også.

uden at blive skændet eller beskæmmet, vanæret.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

dvs. knirke, knage.

person, der ikke er stævnet; evt. sag, der ikke er indbragt for en domstol.

Det er bedst ikke at aflægge ed, hvis ikke man er sikker i sin sag.

Det kræver forstand og kløgt at håndtere farer eller modgang.

pines.

forvirres, gøres uklar.

nemt.

vant dertil.

betegnelse eller kælenavn for et lille væsen; her en kat.

om det at sætte hårdt mod hårdt; nødde er en kølle, vedkast er en brændestabel.

svær.

vinde, bestikke.

alt sammen.

får god syndsforladelse.

behandler garn eller uld med lud.

den som bringer f.eks. gaver til huset.

nød, trængsel.

ubetingede, trofaste.

gør en opmærksom på, advarer en om.

her: gærdet, som danner skel mellem naboer.

mellem venner, i al venskabelighed.

forventninger.

om det man har vished om.

Tro ikke at alt er let og ligetil.

indretning, gang.

pisse.

Man må lade verden gå sin gang.

farer vidt omkring.

mildt vejr omkring jul.

vinteragtigt vejr omkring påske.

dvs. længere.

brødeføde, ernære.

forstilt døv, dvs. en der kun hører hvad han vil.

stokdøv, helt døv.

Man har ikke altid lov at følge sin egen vilje; landeret betegner et lands gældende lov.

tålmodig, rolig.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

er det vinden, der bestemmer farten (ikke pisen).

Det er bedre, at have noget sikkert (i visse) end håbe på det uregerlige, besværlige.

sikkert.

Betydningen er uklar; i *Peder Laales gammeldanske ordsprog med sideløbende oversættelse til nydansk* anfører Aage Hansen følgende oversættelse af ordsproget "Vrede søskende er forsonlige (forligelige) (søskendes vrede går snart over)" (Syv 1966, nr. 961, s. 95); såtte betyder enige, forligte.

Betydningen er uklar; i *Peder Syvs Danske Ordsprog* giver Aage Hansen følgende oversættelse af ordsproget: "Vreed mand er som uslukt kalk. (naar der kommer vand paa)" (Syv 1944, nr. 8.164, s. 217).

dvs. sure æbler.

ejendeleles, ejendoms.

forstilt uskyldige.

aflevere, bringe tilbage.

dårlige.

således, sådan.

De, som holder af hinanden, finder lejlighed til at mødes.

dvs. trangbrystede, udstyret med snævre brystkasser og bliver derfor hurtigt forpustede.

modvilligt spist, spist med ubehag.

på sørgelig eller bedrøvelig vis.

glemt.

således, sådan.

svækkes.

dvs. elverpigen.

spiller på ær, der betyder ahorn.

skønneste, dejligste.

dvs. æres.

ubehersket.

dvs. skælm.

passer.

Hvor der er noget at tjene eller vinde, der findes også dem, som forsøger det; en rakker indsamler affald.

bruger, anvender.

rævens pels.

kvinde der sælger øl, servitrice på en kro.

efterlades; erkendes.

vanskabning.

Anvendt litteratur

Trykt

- *Danske Lov* (1683)
- Hjorth, Poul Lindegaard (1984) "Ægget i Humlesækken" i *Danske Studier*, s. 113-120. København
- Kingo, Thomas (1941) "Dend XIV. Sang. Hver har sin Skæbne" i *Samlede Skrifter*, bind 3, s. 233-236 [1681]. København
- Kjær, Iver & Bengt Holbek (u.å.: 1969) *Ordsprog i Danmark*. [uden sted]
- Kock, Axel (1891-1892) *Östnordiska och latinska medeltidsordspråk. Peder Låles ordspråk och en motsvarande svensk. II. Kommentar*. København
- Mau, Edvard (1879) *Dansk Ordsprogs-Skat*, bind 1-2. København
- Moltken, Joachim (1647) *En Ny Dansk Psalmebog*. København
- Syv, Peder (1944) *Peder Syvs Danske Ordsprog*, udg. Aage Hansen [1682 og 1688]. København
- Syv, Peder (1966) *Peder Laales gammeldanske ordsprog med sideløbende oversættelse til nydansk*, overs. Aage Hansen [1682 og 1688]. Tjørring

Utrykt

- Grundtvig, Johan (1839) *Fortegnelse over Nik. Fred. Sev. Grundtvigs Bogsamling ved Johan Grundtvig* i Grundtvig-Arkivet, Fasc. 520, Det Kongelige Bibliotek. Christianshavn